

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 20. 1. 2021, sp. zn. 24 Cdo 2236/2020, ECLI:CZ:NS:2021:24.CDO.2236.2020.1

Číslo: 13/2023

Právní věta:

I. Nepominutelný dědic, který popírá důvody svého vydědění a uplatňuje nárok na povinný díl, avšak nezpochybňuje platnost závěti, v níž byl zůstavitelem opomenut, není účastníkem při projednání pozůstalosti ve smyslu ustanovení § 110 odst. 1 věty před středníkem a § 113 z. ř. s.

II. V takovém případě proto není namístě usnesení soudu o tom, že se účast nepominutelného dědice v řízení o pozůstalosti ukončuje a že s ním nadále nebude jednáno (§ 169 z. ř. s.).

Soud: Nejvyšší soud

Datum rozhodnutí: 20.01.2021

Spisová značka: 24 Cdo 2236/2020

Číslo rozhodnutí: 13

Číslo sešitu: 2

Typ rozhodnutí: Usnesení

Hesla: Nepominutelný dědic (o. z.), Pozůstalost (o. z.), Účastníci řízení

Předpisy: § 110 odst. 1 z. ř. s.

§ 113 z. ř. s.

§ 243e odst. 1 o. s. ř.

Druh: Rozhodnutí ve věcech občanskoprávních, obchodních a správních

Dotčená rozhodnutí:

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 30. 7. 2018, sp. zn. [21 Cdo 4392/2017](#)

Rozsudek Krajského soudu v Hradci Králové ze dne 9. 6. 2020, sp. zn. 19 Co 44/2020

Usnesení Městského soudu v Praze ze dne 31. 10. 2017, sp. zn. 24 Co 92/2017

Sbírkový text rozhodnutí:

Nejvyšší soud zrušil usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. 2. 2020, sp. zn. 10 Co 359/2019, a věc vrátil tomuto soudu k dalšímu řízení.

I.

Dosavadní průběh řízení

1. Řízení o pozůstalosti po F. L., zemřelém dne 26. 12. 2017 (dále jen „zůstavitel“), bylo zahájeno usnesením Okresního soudu v Bruntále ze dne 2. 1. 2018, č. j. 22 D 1/2018-2. Provedením úkonů v řízení o pozůstalosti byla pověřena Mgr. I. V., notářka se sídlem v B. (§ 101 odst. 2 zákona č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních, dále jen „z. ř. s.“).

2. Usnesením ze dne 24. 4. 2019, č. j. 22 D 1/2018-293, Okresní soud v Bruntále rozhodl, že „ukončuje v souladu s § 7 odst. 2 zákona o zvláštních řízeních soudních, účast zůst. vnuka J. H., bytem v B., v pozůstalostním řízení po zůstaviteli“.

3. Krajský soud v Ostravě usnesením ze dne 28. 2. 2020, č. j. 10 Co 359/2019-313, změnil usnesení Okresního soudu v Bruntále ze dne 24. 4. 2019, č. j. 22 D 1/2018-293, tak, že „účast pozůstalého vnuka J. H. jako dědice zůstavitele se ukončuje“. Odvolací soud vycházel z názoru, že pokud pozůstalý vnuk J. H., kterého zůstavitel listinou ze dne 6. 5. 2007 vydědil, důvody vydědění popírá a uplatnil právo na povinný díl z pozůstalosti, aniž by zpochybnil platnost závěti pořízené zůstavitelem ve prospěch své manželky M. L., a není tedy dědicem (má jen nárok na vypořádání povinného dílu v penězích), nemůže mu být ukončena účast v celém řízení o pozůstalosti, neboť ustanovení § 113 z. ř. s. zakládá nepominutelnému dědici účast ve stanovených fázích řízení o pozůstalosti. V odůvodnění usnesení také uvedl, že „otázkou platnosti vydědění (z hlediska existence důvodů pro vydědění) se bude zabývat přímo soud v řízení o pozůstalosti jako otázkou předběžnou pro rozhodnutí o vypořádání povinného dílu s využitím procesních prostředků obdobných jako v řízení sporném“.

II.

Dovolání a vyjádření k němu

4. Proti usnesení Krajského soudu v Ostravě ze dne 28. 2. 2020, č. j. 10 Co 359/2019-313, podali M. L. a A. T., společné dovolání. Přípustnost dovolání spatřují v tom, že napadané usnesení odvolacího soudu závisí na vyřešení otázky procesního práva, která dosud nebyla v rozhodovací činnosti Nejvyššího soudu uspokojivě vyřešena. Napadené usnesení spočívá na nesprávném právním posouzení „otázky, zda je účastníkem řízení o pozůstalosti nepominutelný dědic vyděděný zůstavitelem, který nenapadá platnost závěti ani listiny o vydědění, ale domáhá se pouze svého povinného dílu s odůvodněním, že důvody jeho vydědění uvedené zůstavitelem nejsou dány“. Neztotožňují se s názorem odvolacího soudu, že nepominutelný dědic je účastníkem řízení bez dalšího vždy, pokud svůj nárok v řízení uplatní; jsou toho názoru, že „odvolací soud nezohlednil hmotněprávní postavení vyděděného nepominutelného dědice a při interpretaci § 113 z. ř. s. se neřídil smyslem a účelem této normy“. Vnuk zůstavitele J. H. je sice nepominutelným dědicem ve smyslu ustanovení § 1642 a § 1643 o. z., byl však zůstavitelem vyděděn. Obecně má nepominutelný dědic právo na vyplacení povinného dílu v penězích podle § 1654 o. z., v takovém případě není dědicem, ale věřitelem dědiců podle § 1653 o. z., právo na povinný díl však může být vyloučeno vyděděním nebo jiným zákonným způsobem. V případě neplatného vydědění má nepominutelný dědic ve smyslu ustanovení § 1650 o. z. právo na povinný díl, v případě platného vydědění pak žádné právo na povinný díl nemá, neboť mu bylo odejmuto vyděděním. V řízení o pozůstalosti je podle § 113 z. ř. s. nepominutelný dědic, který uplatnil právo na povinný díl, účastníkem pro určité části řízení, nutnou podmínkou takové účasti je však zajisté také jeho hmotněprávní postavení jako nepominutelného dědice s právem na povinný díl, nestačí pouhé jeho tvrzení, bez prokázání tohoto hmotného práva. Je-li právo na povinný díl sporné (resp. takové právo vyděděný nepominutelný dědic a priori až do prokázání neplatnosti vydědění nemá), nemůže být účastníkem řízení ve smyslu ustanovení § 113 z. ř. s. Pokud odvolací soud uvedl, že vyděděný vnuk zůstává účastníkem řízení jako nepominutelný dědic podle § 113 z. ř. s., protože nedošlo k vypořádání společného jmění manželů, soupisu pozůstalosti ani k určení obvyklé ceny pozůstalosti, dovolatelé namítají jednak to, že ustanovení § 113 z. ř. s. neuvádí, že by nepominutelný dědic byl účasten rozdělení společného jmění manželů, a ani v literatuře na tom nepanuje shoda, a dále, že nelze mít za to, že by usnesení o určení obvyklé ceny pozůstalosti muselo být pro nepominutelného dědice závazné, neboť výši své

pohledávky z titulu povinného dílu může prokazovat, stejně jako jiní věřitelé, ve sporném řízení; není proto důvod, aby jeho účastí mělo být významně prodlužováno řízení o pozůstalosti. Pokud odvolací soud v odůvodnění napadeného usnesení uvedl, že námitku neplatnosti vydědění bude řešit přímo soud v řízení o pozůstalosti (tj. soudní komisař) jako otázku předběžnou pro rozhodnutí o vypořádání povinného dílu, a to s využitím procesních prostředků obdobných jako v řízení sporném, je to nejen v přímém rozporu se závěry vyslovenými Nejvyšším soudem (že, nejsou-li práva nepominutelných dědiců uspokojena v řízení o pozůstalosti, mohou se nepominutelní dědicové domáhat žalobou vůči dědicům zůstavitele plnění spočívajícího ve vyplacení povinného dílu v penězích, popř. jiným způsobem, a že soud se ve sporném řízení zahájeném takovou žalobou pak bude jako předběžnou otázkou zabývat tím, zda byli potomci zůstavitele vydědění po právu či nikoli), ale tento názor nelze přijmout proto, že v řízení o pozůstalosti zásadně nelze řešit skutkové spory, řešení skutkových sporů patří do civilního řízení sporného, jak vyplývá z ustanovení § 170, § 162 odst. 2 nebo § 172 odst. 2 z. ř. s. Ze všech uvedených důvodů lze podle dovolatelů mít za to, že účast vyděděného nepominutelného dědice v tomto řízení o pozůstalosti byla soudem prvního stupně správně ukončena a nepominutelný dědic byl správně v odůvodnění usnesení vyrozuměn, že se svého práva na povinný díl může proti dědičce domáhat žalobou na plnění ve sporném řízení. Proto navrhují, aby Nejvyšší soud napadené usnesení odvolacího soudu změnil tak, že se účast pozůstalého vnuka J. H. na řízení o pozůstalosti po zůstaviteli ukončuje.

5. M. L. ve vyjádření k dovolání uvedl, že se s podaným dovoláním v celém rozsahu ztotožňuje a připojuje se k návrhu dovolatelů, aby Nejvyšší soud napadené usnesení změnil a účast J. H. na řízení o pozůstalosti ukončil.

III. Přípustnost dovolání

6. Nejvyšší soud České republiky, jako soud dovolací, po zjištění, že dovolání bylo podáno osobami, s nimiž soud jednal jako s účastníky řízení, a že bylo podáno ve lhůtě uvedené v ustanovení § 240 odst. 1 o. s. ř., se nejprve zabýval otázkou přípustnosti dovolání.

7. Dovoláním lze napadnout pravomocná rozhodnutí odvolacího soudu, pokud to zákon připouští (§ 236 odst. 1 o. s. ř.).

8. Není-li stanoveno jinak, je dovolání přípustné proti každému rozhodnutí odvolacího soudu, kterým se odvolací řízení končí, jestliže napadené rozhodnutí závisí na vyřešení otázky hmotného nebo procesního práva, při jejímž řešení se odvolací soud odchýlil od ustálené rozhodovací praxe dovolacího soudu nebo která v rozhodování dovolacího soudu dosud nebyla vyřešena nebo je dovolacím soudem rozhodována rozdílně anebo má-li být dovolacím soudem vyřešena právní otázka posouzena jinak (§ 237 o. s. ř.).

9. Z hlediska skutkového (správnost skutkových zjištění přezkumu dovolacím soudem nepodléhá, jak vyplývá z ustanovení § 241a odst. 1 o. s. ř.) bylo v dané věci zjištěno, že jako dědici zůstavitele podle zákonné posloupnosti ve smyslu ustanovení § 1635 a násl. zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „o. z.“) přicházeli v úvahu manželka M. L., syn M. L. a vnuci (synové předemřelé dcery zůstavitele E. T.) J. H. a A. T. Zůstavitel však zanechal listinu o vydědění sepsanou dne 6. 5. 2007, kterou vydědil vnuka J. H. (z důvodu neprojevení zájmu), a závěť sepsanou dne 23. 1. 2013, kterou univerzální dědičkou veškerého majetku ustanovil manželku M. L. a současně uvedl, že zákonné podíly syna M. L. a vnuka A. T. jsou vypořádány darem bytů v Olomouci a že vnuk J. H. je vyděděn. Všichni v úvahu přicházející dědici podle zákonné posloupnosti prohlásili, že obě listiny považují za pravé a platné. M. L. a A. T., uvedli, že respektují vůli zůstavitele. J. H. popřel, že by existovaly důvody pro jeho vydědění a sdělil, že je připraven své nároky uplatnit v soudním řízení. Jeho žaloba „o neplatnost vydědění a určení, že je žalobce dědicem“, podaná na základě odkazu pozůstalostního

soudu, byla rozsudkem Okresního soudu v Bruntále ze dne 11. 3. 2019, č. j. 17 C 280/2018-45, ve sporném soudním řízení zamítnuta, a to pro nedostatek naléhavého právního zájmu na požadovaném určení, neboť se podle soudu nejedná o spor o dědické právo, když má žalobce, jako nepominutelný dědic, z pozůstalosti nárok pouze na povinný díl, nikoliv na dědický podíl.

10. V řízení o pozůstalosti pak soud prvního stupně usnesením ze dne 24. 4. 2019, č. j. 22 D 1/2018-293, ukončil účast J. H.; v odůvodnění usnesení mimo jiné uvedl, že vzhledem k tomu, že je zde spor o to, zda je vyděděn platně či nikoliv, a tento spor nelze řešit v řízení o pozůstalosti, které je řízením nesporným, vyděděnému dědici nezbyvá, než uplatnit své právo v následném sporném řízení, ve kterém bude posuzována platnost vydědění a rozhodováno o jeho nároku na povinný díl, popř. o jeho výši. K odvolání J. H. Krajský soud v Ostravě usnesením ze dne 28. 2. 2020, č. j. 10 Co 359/2019-313, změnil usnesení soudu prvního stupně tak, že se ukončuje účast J. H. jako dědice zůstavitele, když vycházel z názoru, že jeho účast v řízení nelze ukončit zcela, neboť ustanovení § 113 z. ř. s. mu jako nepominutelnému dědici přiznává právo účasti v řízení o pozůstalosti ve vyjmenovaných fázích řízení, a že námitku neplatnosti vydědění bude nezbytné řešit jako otázku předběžnou pro rozhodnutí o vypořádání povinného dílu přímo v řízení o pozůstalosti, s využitím procesních prostředků obdobných jako v řízení sporném.

11. Z uvedených skutkových zjištění vyplývá, že dovoláním napadené rozhodnutí odvolacího soudu záviselo na vyřešení právní otázky, zda, resp. v jakém rozsahu, se má účastnit řízení o pozůstalosti potomek zůstavitele, jehož zůstavitel vydědil, důvody vydědění však potomek popírá a uplatňuje nárok na povinný díl jako nepominutelný dědic, zároveň však platnost závěti zůstavitele, kterou byl opomenut, nezpochybňuje. Protože tato otázka procesního práva nebyla v rozhodování dovolacího soudu (přímo pro řízení o pozůstalosti) dosud vyřešena, dospěl Nejvyšší soud České republiky k závěru, že dovolání je podle ustanovení § 237 o. s. ř. přípustné.

IV.

Důvodnost dovolání

12. Po přezkoumání dovoláním napadeného usnesení odvolacího soudu, které provedl bez jednání (§ 243a odst. 1 věta první o. s. ř.), dospěl Nejvyšší soud České republiky k závěru, že dovolání je opodstatněné.

13. Jestliže se řízení účastní ten, o jehož právech nebo povinnostech se v řízení nejedná, soud usnesením jeho účast v řízení ukončí (§ 7 odst. 2 z. ř. s.).

14. Podle ustanovení § 110 odst. 1 věta před středníkem z. ř. s. jsou účastníky řízení o pozůstalosti ti, o nichž lze mít důvodně za to, že jsou zůstavitelovými dědici. Podle ustanovení § 113 z. ř. s. je nepominutelný dědic účastníkem při projednání pozůstalosti, jde-li v něm o soupis pozůstalosti, určení obvyklé ceny pozůstalosti a o vypořádání jeho povinného dílu.

15. Nepominutelnému dědici náleží z pozůstalosti povinný díl (§ 1642 o. z.). Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci (§ 1643 odst. 1 o. z.). Povinný díl může být zůstaven v podobě dědického podílu nebo odkazu, ale musí zůstat nepominutelnému dědici zcela nezatížen (§ 1644 odst. 1). Nepominutelný dědic nemá právo na podíl z pozůstalosti, nýbrž jen na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu (§ 1654 odst. 1 věta první o. z.). Ze zákonných důvodů lze nepominutelného dědice vyděděním z jeho práva na povinný díl vyloučit, anebo jej v jeho právu zkrátit (§ 1646 odst. 1 věta první o. z.).

16. Z uvedených ustanovení o. z. a z. ř. s. (účinných od 1. 1. 2014) vyplývá zcela jiné postavení tzv. nepominutelných dědiců, jimiž jsou děti, resp. vnuci zůstavitele, oproti předcházející právní úpravě. Za současné hmotněprávní úpravy nepominutelný dědic, na kterého zůstavitel v pořízení pro případ

smrti nepamatoval, již nemůže požadovat odpovídající podíl na dědictví, jako tomu bylo dříve. Jeho ochrana, nezpochybňuje-li platnost takového pořízení, spočívá v tom, že má právo na peněžní částku rovnající se hodnotě jeho povinného dílu. Lze tak dovodit, že pořízením pro případ smrti opomenutý potomek zůstavitele již „nevstupuje“ do práv a povinností zůstavitele (které podle ustanovení § 1475 odst. 2 o. z. tvoří pozůstalost), a nelze mít důvodně za to, že je zůstavitelovým dědicem. Uvedené koresponduje s právním závěrem vysloveným Nejvyšším soudem České republiky v rozsudku ze dne 30. 7. 2018, sp. zn. [21 Cdo 4392/2017](#), podle nějž se novou právní úpravou nepominutelný dědic stává pouhým věřitelem dědiců, tudíž mu nesvědčí dědické právo.

17. Nelze-li mít důvodně za to, že je „nepominutelný dědic“ dědicem zůstavitele, není ani účastníkem při projednání pozůstalosti ve smyslu ustanovení § 110 odst. 1 z. ř. s. Omezenou účast při projednání pozůstalosti – ve vyjmenovaných fázích řízení (při soupisu pozůstalosti, při určení obvyklé ceny pozůstalosti a při vypořádání povinného dílu) – mu přiznává ustanovení § 113 z. ř. s. Při aplikaci tohoto procesního ustanovení však nelze přehlédnout, že podle ustanovení § 1646 odst. 1 o. z. je vyděděný potomek vyloučen z jeho práva na povinný díl. Existuje-li tedy listina o vydědění, jejíž platnost vyděděný potomek nezpochybňuje, pouze tvrdí, že nejsou dány důvody jeho vydědění, pak, dokud o tomto jeho tvrzení není soudem rozhodnuto (přičemž se tak nemůže stát prostřednictvím odkazu podle § 170 z. ř. s. na podání žaloby ve sporném soudní řízení, když nejde o dědické právo, srov. názor vyslovený Nejvyšším soudem České republiky ve výše uvedeném rozsudku), je třeba na něho hledět jako na potomka vyděděného, tj. podle ustanovení § 1646 odst. 1 o. z. vyloučeného z práva na povinný díl. „Nepominutelný dědic“ bez práva na povinný díl pak zcela logicky nemůže být účastníkem řízení o pozůstalosti ani podle ustanovení § 113 z. ř. s., neboť není důvod provádět výpočet povinného dílu ani povinný díl vypořádávat, k čemuž jinak nepochybně směřuje tímto ustanovením založené účastenství skutečného nepominutelného dědice (tj. nevyděděného, ale platným pořízením pro případ smrti opomenutého potomka) při projednání pozůstalosti.

18. Lze shrnout, že pokud pozůstalý vnuk nezpochybňuje platnost závěti, kterou zůstavitel ustanovil za dědičku pouze manželku, není dědicem, a byl-li zůstavitelem vyděděn, pak nemá právo ani na povinný díl z pozůstalosti. Nemá-li právo na povinný díl jako nepominutelný dědic, nesvědčí mu postavení účastníka řízení podle ustanovení § 113 z. ř. s.

19. Vycházejí z názoru, že pozůstalý vnuk J. H. není účastníkem řízení o pozůstalosti podle ustanovení § 113 z. ř. s., je vyřešena i otázka posuzování důvodnosti jeho vydědění v tomto řízení. Navíc, v řízení o pozůstalosti (které podle zařazení mezi řízení upravená zákonem o zvláštních řízeních soudních je v zásadě řízením nesporným) není prostor pro rozhodování o mezi účastníky sporných skutečnostech, a to ani jako řešení otázky předběžné pro rozhodnutí o věci samé (v dané věci by šlo o vypořádání povinného dílu nepominutelného dědice). Pro úplnost dovolací soud dodává, že pokud pozůstalý vnuk svůj nárok na povinný díl dovozuje z toho, že důvody, pro které byl zůstavitelem vyděděn, nejsou dány, má možnost se svého práva domáhat mimo řízení o pozůstalosti – žalobou ve sporném soudním řízení, v němž se soud neobejde bez vyřešení otázky důvodnosti vydědění.

20. Z uvedeného vyplývá, že dovoláním napadené usnesení odvolacího soudu není správné. Protože nejsou podmínky pro zastavení dovolacího řízení, pro odmítnutí dovolání, pro zamítnutí dovolání nebo pro změnu rozhodnutí odvolacího soudu, dovolací soud je podle ustanovení § 243e odst. 1 o. s. ř. zrušil a podle ustanovení § 243e odst. 2 věta první o. s. ř. věc vrátil odvolacímu soudu k dalšímu řízení.